

KUNIGAIKŠTIS MYKOLAS KLEOPAS OGINSKIS (1765–1833)

Lietuvos ginklininkas, Abiejų Tautų Respublikos diplomatas, LDK išdininkas, Tado Kosciuškos 1794 m. sukilimo dalyvis, lenkų emigracijos veikėjas, Rusijos imperijos senatorius, slaptasis Aleksandro I patarėjas, kompozitorius ir „Atsiminimų“ autorius.

Gimė rugsėjo 25 d. (pagal Julijaus kalendorių) Guzovo miestelyje, netoli Varšuvos, Viskitkių gminoje (Lenkija). Po mėnesio buvo pakrikštytas Viskitkių bažnyčioje. Šį faktą paliudija iki mūsų dienų išlikęs įrašas krikštų knygoje: „Guzove spalio 26 dieną aš, Adomas Markevičius, Viskitkių propozitas, pakrikštijau kūdikį, kuriam suteikiau vardus: Kleopas, Mykolas, Pranciškus, Feliksas, Antanas, Ignotas, Juzefas, Tadas, – pono grafo Andriaus Oginskio, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ginklininko, Guzovo seniūno, ir Paulinos iš Šembekų giminės, jo teisėtos žmonos, sūnų. Krikštatėviai – didžiai gerbiamas Ravos kaštelionas Juzefas Siemianovskis ir didžiai gerbiama Inovraclovo kaštelionė Barbora Radoješčevska iš Gajevskių giminės.“

Mykolas Kleopas buvo antrasis Andriaus ir Paulinos Oginskių vaikas. Pirmasis – dukra Juzefa (gimė 1762 m.).

Kunigaikščio Mykolo sesuo pirmą kartą ištekėjo už Darsūniškio seniūno Igno Oginskio, antrą – už Jono Lopacinskio, Mstislavo seniūno, o trečią – už Ignoto Šiškos, „Odyniec“ herbo savininko. Ji mirė 1841 metais. Kunigaikštis Mykolas turėjo ir du netikrus brolius iš ankstesnių savo motinos santuokų – grafą Feliksą Lubenskį ir Petrą Potockį.

Guzovas žemėlapyje

Iš Mykolo Kleopo Oginskio atsiminimų: „Išvydau pasaulį epochoje, pranašavusioje mano Tėvynei niūrią ateitį. Piliiečiai karai jau suardė Lenkiją ir gerai atsimenu, kai, būdamas ketverių metų, mūsų namuose kaime [t. y. Guzove – aut. past.] mačiau, kaip paeiliui atsirasdavo vienas kito ieškantys rusų ir konfederatų daliniai; jie trukdydavo mano vaikiškiems žaidimams, gąsdindavo gyventojus ir griaudavo mūsų kaimus...“

1764 m., likus metams iki Mykolo Kleopo Oginskio gimimo, seimas, įtakojamas Rusijos, karaliumi ir didžiuoju kunigaikščiu išrinko Jekaterinos II favoritą Stanislovą Augustą Poniatovskį. Čartoriskų pradėtos reformos (veto teisės panaikinimas, ekonominės naujovės, kariuomenės didinimas ir kt.) Rusijai kėlė nerimą. Tais pačiais metais ji pasirašė sutartį su Prūsija, pagal kurią abi imperijos pasižadėjo Abiejų Tautų Respublikoje palaikyti monarchiją ir užkirsti kelią bet kokiai pažangai.

1765 m. smulkaus šlėktos Antonio Kozlovskio dvare šalia Pra-pojsko miestelio (dabar – Slaugardas) leido vaikystę aštuonmetis berniukas Juzefas, kuris vėliau mokėsi Varšuvoje, ten pat kaip solistas dainavo chore ir grojo vargonais Šv. Jono bažnyčioje.

Tais pačiais metais Varšuvos riterių mokykloje pradėjo mokytis ir devyniolikmetis Andrius Tadas Bonaventūra Kosciuška, kuris čia atvyko iš jo tėvams priklausiusio palivarko, buvusio ne-

Merečiovčiznos palivarkas prie Kosavos miestelio. Dailininkas nežinomas

roli Kosavos miestelio (dabar – Ivacevičų rajonas Baltarusijoje).

1769 m. berniukas Mykolas kartu su tėvu viename iš grafiinės Zanussi priėmimų susitiko karalių Augustą, pas kurį „laikė egzaminą“ iš Šventojo Rašto ir geografijos. Iš Mykolo Kleopo Oginskio „Atsiminimų“: „Jis pasiteiravo manęs, ką aš veiksiu suaugęs. Atsakiau, kad norėčiau tarnauti Tėvynei ir karaliui, tačiau pridūriau, kad pats nenoriu tapti karaliumi, nes sakoma, kad jie labai nelaimingi. Toks atsakymas pravirkdė Stanislovą Poniatovskį.“

1772 m., Andriaus Oginskio misijos Austrijoje metu, Mykolas Kleopas gyveno Vienoje. Tėvai pasamdė savo sūnui mokytoją – auklėtoją prancūzą Žaną Rolį (Jean Rolay, 1735–1808), kuris prieš tai auklėjo erchercogą Leopoldą, būsimąjį Austrijos imperatorių. Ž. Rolis 11 metų gyveno Guzove, ten jis kuniškai Mykolą auklėjo ir mokė prancūzų kalbos, botanikos, žemės ūkio kultūros pradmenų, istorijos, geografijos, prancūzų ir lotynų literatūros, geometrijos, algebros, ekonomikos, teisės, poezijos ir iškalbos, įstatymų leidybos, komercijos bei valdymo mokslų. Iš Mykolo Oginskio atsiminimų apie mokymosi metus: „Manęs nevertė sunkiai ir nuobodžiai dirbti... Mano mokytojo naudojama metodika leido man žvelgti į mokslus kaip į pramogą... jis mokė mane daugiau paaiškindamas, nei privers-

Guzovo dvaro rūmai 2006 m. Danutės Mukienės nuotrauka

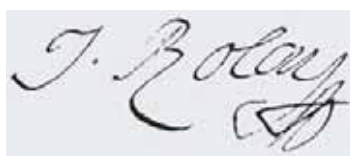
damas skaityti... Savo nuolankumu ir maloniu charakteriu jis greitai pelnė mano pasitikėjimą ir švelnų palankumą.“

I. G. Pestalocis (Pestalozzi, 1746–1828), pradinio mokymo teorijos pradininkas, buvo 11 metų jaunesnis už Ž. Rolį ir tuo metu, ko gero, tik plėtojo savo teoriją, o Ž. Rolis Guzove per pamokas su mažuoju kunigaikščiu Mykolu jau naudojo savo mokymo metodiką.

M. K. Oginskis yra parašęs: „Mano mokytojas įkvėpė man laisvės idėjas, paremtas krikščionybės idėjomis, kurios skatina priimti žmogų kaip brolių. Vieną kartą, kai aš supykęs iškeikiau ir trenkiau vienam savo tėvo tarnui, jis įsakė man kitų akivaizdoje bučiuoti tarnui kojas. Man tada buvo apie dešimt metų.“

Mokiniui Mykolui pasisekė, nes jis turėjo mokytoją eruditą (Ž. Rolio biblioteką Guzove sudarė 3 000 leidinių), sąžiningą ir geraširdį žmogų, kuris savo mokiniui perdavė Švietimo epochos žinias ir idealus bei suformavo aristokratinę kunigaikščio Mykolo pasaulėžiūrą. Būdamas 57-erių, dėkingas mokinyš Oginskis pagerbė savo mokytoją, jo atminimą įamžindamas memorialiniu akmeniu, ant kurio yra lotyniškas užrašas (šis akmuo yra išlikęs Zalesės dvaro parke).

Be Ž. Rolio, Mykolą ugdė ir kiti mokytojai: vokiečių kalbos ir aritmetikos mokė vokiečių Štobė, šokių ir dailės – prancū-

Viršuje – kunigaikščio Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) mokytojo Žano Rolio parašas ant kunigaikščio Andriaus Oginskio bibliotekos knygų katalogo; kairėje – nežinomo Lietuvos dailininko nutapytas Mykolo Kleopo Oginskio portretas. XVIII a. pab. – XIX a. pradžia. Lietuvos dailės muziejus

zas Šilė, numizmatikos – karališkasis sekretorius Albertrandis, lotynų kalbos ir matematikos – jėzuitų abatas Kadė.

1773 m. Mykolo tėvas atvykti iš Varšuvos į savo dvarą pakvietė šešiolikmetį vargonininką ir smuikininką Juzefą Kozlovskį (1757–1831), kuris ėmėsi mokyti muzikos kunigaikščio vaikus – dukrą Juzefą ir sūnų Mykolą. J. Kozlovskis kartu su Oginskių šeima Guzove praleido tris metus.

Vėliau Juzefas nutarė atsisakyti savo pilietybės ir muzikanto karjeros. 1786 m. jis išstojo į Rusijos kariuomenės dragūnų dalinį, dalyvavo Rusijos kare su Turkija ir tapo kunigaikščio Dolgorukio adjutantu, pelnė majoro rangą. 1790 m. J. Kozlovskis tarnavo Jekaterinos II favorito grafo Potiomkino dvare.

1776 m. T. Kosciuška išvyko į JAV. Ten kaip pulkininkas dalyvavo Šiaurės Valstijų nepriklausomybės kare.

1778 m. Venecijos mieste Italijoje smuklininko Nero šeimoje gimė dukra Marija.

1782 m. Ž. Rolis baigė septyniolikmečio Mykolo mokymą ir liko gyventi Guzove. Mokytojo įdiegtą žingeidumą Mykolas išsaugojo visą gyvenimą – daug vėliau jis savarankiškai mokėsi astronomijos, o 1789 m. Hamburge lankė chemijos kursus.

Tais pačiais metais šveicarų kilmės auklėtojas Lagarpas mokė būsimąjį imperatorių – 15-metį caraitį Aleksandrą. Adomas Čartoriskis savo atsiminimuose rašo: „Niekas niekada nepriversdavo valdovo užbaigti studijuoti kokią nors rimtą knygą.“

POLITIKAS

1786 m. Mykolas Kleopas Oginskis, gavęs savo tėvo, Trakų vaivados, rekomendaciją, buvo išrinktas Trakų vaivadijos deputatu į seimą – Abiejų Tautų Respublikos parlamentą. Prisiminimuose Mykolas Oginskis vaizdžiai perteikia tuometinio parlamento gyvenimo įvykius. Seime jį išrinko Iždo komisijos nariu. Po seimo aplankė savo tėvus Guzove, o po trijų mėnesių išvyko į Gardiną vykdyti Lietuvos iždo įgaliotinio pareigų: „Tėvai davė man 50 auksinių dukatų, dėdė padovanojo du žirgus ir seną ekipažą... Turėjau praleisti pirmuosius mėnesius Gardine.“ Apie įgaliotinio darbą atsiminimuose jis rašo: „Kolegos, tarp kurių aš buvau pats jauniausias, pastebėjo, kad aš labai stropus ir uolus, todėl apkraudavo mane darbu, teikusi man didelį malonumą, kai reikėdavo taisyti arba reguliuoti sąskaitas ir gerinti įvairių viešųjų pajamų šakų darbą...“

Akivaizdu, kad jaunajam kunigaikščiui patiko tvarkyti valstybinius reikalus ir jis stropiai juos vykdė. Tačiau šiame darbe būta ir „pilkųjų akimirku“, į kurias gabus Ž. Rolio mokinys Mykolas reaguodavo gana meniškai – su politine satyra: „Tačiau jaučiu didelį pasišlykštėjimą teismo procesams, susijusiems su Lietuvos iždu... Visada į kontrabandą, sukčiavimą įsitraukusių teisėjų pašaipos ir intrigos, nuobodžios procedūrų formos ir advokatų tauškalai man tapdavo nepakeliami... Laukimo ir liūdesio akimirkomis, klausydamas ieškovo, paimdavau į rankas pieštuką ir kurdavau 12 eilėraščių... advokato epigramą.“

Po kurio laiko kunigaikštis Mykolas gavo įsakymą patikrinti visus Lietuvos–Rusijos pasienyje esančius muitinės postus – nuo

Iš kairės: Mykolas Kleopas Oginskis ir Izabelė Lasocka. XVIII a. pabaiga. Kūrinio autorius nežinomas; kompozitorius, politikos veikėjas kunigaikštis Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833). Dailininkas Fransua Grenje (1793–1867). Paveikslas iš J. K. Vilčinskio albumo „Vilniaus archeologijos muziejus“ (1858–1859)

Palangos iki Bresto. Šios ekspedicijos metu komisijos įgaliotinis apėmė visus postus ir išsiaiškino piktnaudžiavimo atvejus, paliko reikalingus nurodymus bei įsakymus padėčiai taisyti. „Aš pats padariau topografinius žemėlapius tos Lietuvos dalies, kurią tik aplankiau, juose nurodžiau visus pasienio postus ir visus ten vedančius kelius.“

Sugrįžęs į Gardiną, tęsdamas darbą komisijoje, Mykolas Kleopas paviešino neteisėto piktnaudžiavimo, kalant naujas varines monetas pagal slaptą Rusijos pasiuntinio įsakymą, faktus. Bandžiusieji nuraminti jaunąjį deputatą kreipėsi pagalbos net į jo tėvą Andrių. Tėvas laiške savo sūnui rašė: „Neapleisk garbės ir doros kelio. Pasikliauk Dievu, gerbk įstatymus, vadovaukis savo sąžine.“ Paklusnios komisijos bandymas priimti Rusijos pasiuntiniui palankų sprendimą nepasisėkė, įstatymai buvo „maištininko“ pusėje. Balsuodamas Mykolas panaudojo savo veto teisę.

1787 m. mirė M. K. Oginskio tėvas. Motina kartu su vy-

riausiuoju sūnumi F. Lubenskiu ir Ž. Roliu liko gyventi Guzove.

1788 m. Mykolas prisidėjo prie Ketverių metų seimo darbo, tapo karaliaus Augusto šalininku, buvo apdovanotas Šv. Stanislovo ir Baltojo Erelio ordinais.

1789 m. gegužės 17 d. Bžezinos dvare, netoli Varšuvos, Mykolas Kleopas vedė Ciechanovo vaivados Antonio Lasockio dukrą Izabelę Lasocką (1764–1852). Su ja susilaukė dviejų sūnų – Tado Antano (1798–1844) ir Pranciškaus Ksavero (1801–1837). Rūgpiūčio mėnesį kunigaikštis gavo garbingą Lietuvos ginklininko vardą, 1790 m. buvo paskirtas ypatinguoju Abiejų Tautų Respublikos pasiuntiniu Olandijoje, o birželio mėnesį kartu su žmona ir pasiuntinybės sekretoriumi A. Midltonu išvyko į Hagą. Šis miestas buvo Trijų sąjungos diplomatinis centras. Hagoje Mykolas Kleopas Oginskis buvo pristatytas princui ir princesei Oraniečiams bei Europos diplomatams. Šioje kelionėje jis pradėjo rašyti dienoraštį.

Nuo 1790 m. gruodžio 9 d. iki 1791 m. sausio 25 d. Mykolas, atlikdamas slaptą diplomatinę misiją, keliavo į Angliją. Norėdamas, kad kelionė atrodytų kaip asmeninis, pasaulietinis reikalas, jis į Angliją išsiruošė kartu su žmona Izabele. Jie 18 valandų plaukė per Lamanšo sąsiaurį, tiek pat laiko važiavo iš Duvro uosto į Londoną, apsistojo viešbutyje Pel-Mello gatvėje. Nakvynė kainavo 50 svarų per mėnesį, kelioninis ekipažas – 50 šilingų per dieną. Kitą dieną vakarieniaudamas pas Lenkijos priėmimą, Oginskis susitiko su oficialiu Lenkijos Respublikos pasiuntiniu Bukatu ir Adomu Čartoriskiu. Norėdamas neišsiskirti iš kitų londoniečių, slaptasis diplomatas Mykolas pakeitė savo rūbus. Tuo tikslu kreipėsi į asmeninį Velso princo siuvėją. Savo užrašuose Oginskis skundžiasi tuometine masine žiniasklaida, teikusia apie jį klaidingą informaciją, nes laikraščiuose jis buvo perskaitęs apie „Oginskio ir jo žmonos žūtį“ per neseniai vykusią audrą Lamanše.

M. K. Oginskis buvo pristatytas karaliui Džordžui III, šnekučiavosi su juo ir karaliene, minėjusia „dėdę“ Mykolą Kazimierą Oginskį. Mykolas Kleopas dalyvavo Anglijos parlamento posėdžiuose, susitikinėjo su Velso, Jorko, Klarenso hercogais, aptarinėjo diplomatinis klausimus su ministru pirmininku Vilja-

mu Pitu, o Bato mieste aplankė savo pažįstamą – Anglijos diplomata Evartą, kuris ir buvo pagrindinis kelionės į Angliją organizatorius. Grįžtant į Londoną, Mykolo Kleopo ekipažą užpuolė plėšikai.

Paskutines dienas Anglijoje jis leido lankydamas teatrus. Ten klausėsi dainininkės Maričeli, pianisto Klemenčio. Pastebėjo, kad teatro ložėse daug neišauklėtų žmonių, dvokiančių romu. Jis taip pat aplankė Šv. Pauliaus soborą, Vestminsterio abatiją, Kju botanikos sodą, Bedlamo psichinių ligonių prieglaudą, Britų muziejų ir užsisakė sau smuiką. Kelionė atgal per Lamanšą tęsėsi tik dvi valandas, nes pūtė pakeleivingas vėjas. Mykolas Kleopas Oginskis A. Midltoną paliko savo įgaliotiniu Hagoje ir, dėl šeimyninių aplinkybių atsisakęs pasiuntinio pareigų, grįžo į Varšuvą.

1791 m. sausio 25 d. užsienio reikalų deputacijos posėdyje M. K. Oginskis pateikė ataskaitą apie savo misiją Anglijoje.

1791 m. gegužės 3 d. didysis seimas priėmė pirmąją Europoje ir antrąją pasaulyje (po JAV) Konstituciją. Anot M. K. Oginskio, jos paskelbimas pavėlavo pusantrų metų. Mogiliave jis susitiko su „neįprastu žmogumi“ – kunigaikščiu R. Potiomkinu, vykusiu per Mogiliavą į taikos derybas su Turkija.

Su šiuo kunigaikščiu buvo pažįstamas M. K. Oginskio muzikos mokytojas J. Kozlovskis, tarnavęs Jekaterinos II favorito dvare.

1791 m. per rusų-turkų karą Juzefas kaip Potiomkino adjutantas dalyvavo užimant Izmailą. Vėliau visam laikui persikėlė į Sankt Peterburgą. Ten tarnavo imperatoriaus dvare kaip caro orkestrų direktorius ir kūrė muzikinius kūrinius. Tikėtina, kad buvęs mokinys, bendraudamas su Potiomkinu veikiau meno ir tapybos, o ne politikos temomis, prisimindavo ir savo muzikos mokytoją iš Guzovo...

Norėdamas atgauti teisę į savo valdas Baltarusijoje, kurios po pirmojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo tapo Rusijos imperijos dalimi, Mykolas Kleopas 1791 m. birželį Mogiliave prisiekė Jekaterinai II. Oginskių valdoms Minsko ir Mstislavo žemėse po padalijimo buvo taikomas sekvestras (draudimas naudoti), todėl šios žemės buvo gerokai apleistos. Mykolas Kleopas ėmėsi tvarkyti savo turtinius reikalus – iš pradžių dėdės Pranciškaus Ksavero dvarų reikalus (Maladečine, Hanutoje, Zalesėje), o vėliau (1794 m. gruodžio 12 d.) pasirašė finansinį susita-

Iš kairės: Stepono Grabovskio portretas. Autorius nežinomas; 1794 m. sukilimo vado Tado Kosciuškos portretas. Dailininkas Jozefas Grassi. Lenkijos nacionalinis muziejus

rimą su Slanime gyvenusiu Mykolu Kazimieru Oginskiu.

Pagal susitarimą etmonas Oginskis Mykolui Kleopui perdavė beveik visas savo valdas Lietuvoje su sąlyga, kad jis apmokės 8 milijonų zlotų išskolinimą.

Kaip rašoma Mykolo Kleopo Oginskio atsiminimuose, tais pačiais 1791-aisiais metais jis parašė savo pirmąjį polonezą „Sibemol mažor“ (neiškliko) ir kaip mokytoją, kompozitorių bei pianistą iš Vienos pakvietė atvykti Leopoldo Mocarto mokinį Jozefą Volflą (1773–1812).

1792 m. Targovicos konfederacijos (jos dalyviai panaikino Gegužės 3-iosios konstituciją ir kreipėsi pagalbos į Jekateriną II) metu Mykolas Kleopas Oginskis trumpam išvyko į Prūsiją, o Targovicos konfederacijos šalininkai per karą konfiskavo jo dvarus, Jekaterina II įvedė reguliariąją kariuomenę į Abiejų Tautų Respubliką.

Tuo metu Abiejų Tautų Respublikos armijoje prieš Targovicos konfederatus ir rusų kariuomenę jau kovojo JAV pilietis ir brigadų generolas Tadas Kosciuška, pasižymėjęs kaip divizijos vadas mūšyje prie Dubenkos. 1792 m. rugpjūčio 3 d. jis buvo apdovanotas „Virtutti Militari“ ordinu ir gavo generolo leitenanto laipsnį. Protestuodamas prieš karaliaus Augusto sąmokslą su Targovicos konfede-

Iš kairės: Rusijos imperatorių Jekaterinos II ir Petro III sūnaus, Rusijos imperatoriaus (1796–1801) Pavolo I Petrovičiaus (1754–1801) portretas. Dailininkas Steponas Ščukinas; Rusijos imperatorienės (1762–1796) Jekaterinos II (1729–1796) portretas. Dailininkas F. S. Rokotovas

ratais, T. Kosciuška atsistatydino. 1792 m. birželio 26 d. Prancūzijos konventas jam, taip pat Dž. Vašingtonui, I. Pestalociui, F. Šileriui ir kai kuriems kitiems asmenims suteikė Prancūzijos garbės piliečių vardus. 1792 m. pabaigoje T. Kosciuška politiniais sumetimais išvyko į Leipcigą.

M. K. Oginskis, aplinkybių spaudžiamas, buvo priverstas grįžti iš Prūsijos ir Breste prisiekti Targovicos konfederacijai. Pagrindinė tokio jo poelgio priežastis buvo ta, kad Targovicos konfederatai konfiskavo visą jo nuosavybę Lietuvoje ir Baltarusijoje, taip pat nuosavybę, gautą iš Mykolo Kazimiero Oginskio. Jos nesusigrąžinus, Mykolas Kleopas nebūtų galėjęs įvykdyti ankstesnių finansinių išipareigojimų, ji būtų prispaudę išiskolinimai ir galiausiai – skurdas. Jam tai jau buvo antras kartus kompromisas (pirmasis – priesaika Mogilave).

Net baigęs diplomatinę tarnybą, M. K. Oginskis, anot jo paties, „už politikos ribų“ rūpindamasis nuosavybe, elgėsi kaip diplomatas ir stengėsi suderinti „sąlygas“, o ne „priežastis“.

1792 m. gruodžio 12 d. jis tvarkė nuosavybės reikalus Sankt Peterburge, kur buvo labai mandagiai priimtas imperatorienės dvare

„Vilniaus rotušė“.
1797 m.
Dailininkas
Juozapas Peška
(1767–1831)
Vilniaus
universiteto
bibliotekos
Grafikos kabinetas

ir pristatytas Jekaterinai II, kuri jį priėmė „pagarbiai ir mandagiai“. *Savo atsiminimuose M. K. Oginskis paminėjo vieną tokio priėmimo priežastį – jo polonezas fa-minor, sukurtas Varšuvoje 1792 m. pradžioje, buvo labai populiarus Rusijos sostinėje, pagal jį buvo šokama visuose pokyliuose.*

Palaikydamas pokalbį su M. K. Oginskiu, imperatorienės favoritas Platonas Zubovas jam pažadėjo grąžinti konfiskuotus dvarus ir pasiūlė Lietuvos išdininko (finansų ministro) darbą naujoje Abiejų Tautų Respublikos vyriausybėje; tai anuo metu buvo įprasti politiniai mainai, kurių metu tarp kitų sąlygų buvo ir M. K. Oginskio atsisakymas LDK didžiojo hetmono pareigų Jakaterinos II sąjungininko, Targovicos kofederatų lyderio Simono Kosakovskio naudai.

1793 m. gegužės 7 d. Varšuvoje, tarpininkaujant Rusijos pasiuntiniui Zyversui, M. K. Oginskis buvo patvirtintas Lietuvos išdininku. Birželio 24 – lapkričio 23 d., būdamas Gardino seimo deputatu, išdininkas M. K. Oginskis dažnai praleisdavo posėdžius, retai sakydavo juose kalbas, bandydavo laviruoti, tačiau vis dėlto buvo priverstas pasirašyti už antrąjį Abiejų Tautų Respublikos padalijimą.

1794 m. vasario 15 d. Sakolove (Palenkėje) jis priėmė karalių Stanislovą Augustą, grįžtantį iš Varšuvos į Gardiną, ir konfidencialiai pranešė jam apie ketinimą emigruoti. Tada kunigaikštis Mykolas Kleopas išvyko į Vieną, tačiau Olomouce jį sulaikė karaliaus laiškas, kuriame buvo prašoma grįžti į Varšuvą.

„Vilnius, Žuvų Galo gatvės vaizdas nuo Rotušės“. 1767 m. Juozapas Peška (1767–1831). Lietuvos dailės muziejus

Kovo pabaigoje M. K. Oginskis buvo Naugarde ir iš patikėtinio gavo Krokuvos sukilimo akto kopijas.

1794 m. kovo 24 d. Krokuvos turguje T. Kosciuška prisiekė ištikimybę sukilimui ir tapo jo vadu.

M. K. Oginskis parašė žmonai į Varšuvą laišką, prašydamas jos nedelsiant važiuoti į Vilnių, kur po kiek laiko atvyko ir pats. Iš M. K. Oginskio atsiminimų: „Balandžio 20 dieną septintojo pulko karininkas Nelepecas perspėjo mane, kad revoliucija Vilniuje prasidės naktį į 23-ąją.“

Dvi dienas prieš tai papulkininkis Steponas Grabauskas Smurgainiuose (netoli Zalesės) pakvietė Lietuvos 7-ąjį pulką stoti prieš rusus. S. Grabauskas paprašė smurgainiečių palaikymo ir jį gavo. Balandžio 20 d., vadovaudamas 800 žmonių būriui, turėdamas 2 patrankas, jis paspartintu žingsniu žengė iš Smurgainių per Župranus ir Ašmeną į Vilnių.

M. K. Oginskis dėl saugumo buvo nusprendęs iš Vilniaus išvežti žmoną, tarnus ir bagažą, tačiau... Apie tai atsiminimuose jis taip rašo: „kad nepamanytų, jog sprunku, 22-osios vakare nuvykau į pokylį pas ponį Volodkovič, kur buvo pakviestas rusų komendantas Arsenjevas ir keletas štabo karininkų. Ten įsitikinau, kad jie nėra neįtaria, kokie pražūtingi dalykai jų laukia po dvidešimt keturių valandų.“

Ar 28 metų amžiaus M. K. Oginskio elgesys – šaltas išskaičiavimas, ar jaunatviškas avantiūrizmas? Ar troškimas pamatyti paskutinį veiksmažodį prieš „katastrofą“ ir pajauti „adrenalino

antplūdį“? O gal noras pasimėgauti paskutinėmis pasaulietinio gyvenimo valandomis? Šiaip ar taip, reikia nebijoti rizikos tam, kad išdrįstum prieš sukilimą atsidurti tarp priešų. Tolesnius įvykius atsiminimuose jis taip aprašo: „Kitą dieną trečią valandą ryto mano ekipažai jau buvo Gardino kelyje...“

Balandžio 23-ąją pusę valandos po vidurnakčio Vilniuje šovė patranka – tai buvo ženklas sukilėliams pradėti ataką.

Naktį iš balandžio 22-osios į 23-ąją Oginskiai praleido Valkininkuose (7 km nuo Vilniaus) pas grafą Granovskį. Balandžio 23 d. Oginskis gavo Antano Lachnickio iš Vilniaus žinutę.

A. Lachnickis tuo metu buvo Vilniaus viceburmistras, o po 1802 m. tapo M. K. Oginskio juridinių reikalų patikėtinis. Žinutės tekstą kunigaikštis Mykolas pateikė savo atsiminimuose: „Praleidome baisią naktį. Kraujas dar neišdžiūvo miesto gatvėse. Vilniuje rusų nebėra. Vienus išžudė, kiti paimti į nelaisvę. Tarp jų – generolas Arsenjevas ir daug karininkų. Rusai, kurie sugebėjo ištrūkti iš miesto, susitelkė užmiestyje ir šaudė į visus, kuriuos sutinka kelyje... Kosakovskis buvo suimtas, nuteistas ir pasmerktas mirti. Visas miestas džiūgauja...“

Balandžio 29 d. M. K. Oginskis buvo Vilniuje ir atsisakė Lietuvos didžiojo iždininko pareigų.

M. K. Oginskiui teko rinktis – eiti senuoju kompromisų keliu ar dalyvauti sukilime, radikaliai pakeičiant priežastis. Jis pasirinko pastarąjį kelią ir nuo tos akimirkos atsidūrė už svetimos valstybės įstatymų ribos. Jis pasirinko būti sukilėliu, prarasti visuomeninę padėtį ir nuosavybę, tačiau išsaugoti garbę. Ko gero, tada jis prisiminė savo tėvo pamokymą: „Neapleisk garbės ir doros kelio, vadovaukis savo sąžine.“

Toliau savo atsiminimuose jis rašo: „Nežinojau revoliuciją rengusių žmonių planų, netgi prisipažįstu, suvokiau, jog mūsų pajėgos menkos, o mums sutriuškinti bus mesta galinga jėga, todėl nepuoselėjau tuščių vilčių ir nesitikėjau, jog patriotų lūkesčiai išsipildys, tačiau tvirtai nusprendžiau pasilikti šalyje, kartu su bendrapiliečiais pasitikti pavojų ir geriau žūti su ginklu rankoje, negu prarasti garbę, atsisakius remti patriotus ir nevilties padiktuotą kovą.“

Tolimesni sukilėlio Oginskio gyvenimo įvykiai pateikiami trumpai, maršo tempu – „allegro impetuoso“ (greitai ir audringai).

SUKILĒLIS

1794 M. GEGUŽĖS MĒNUO

Gegužės 6 dieną M. K. Oginskis tapo Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos (laikinosios sukilėlių vyriausybės) nariu. Siekiant išvengti neramumų Vilniaus mieste, Tarybos įsakymu M. K. Oginskis, kaip Vilniaus tvarkos komisijos delegatas pasakė kalbą Pohuliankoje, kur jo klausėsi 30 tūkstančių gyventojų. Gegužės 11 d. jis, kaip Tarybos delegatas, kartu su Tamašu Vavževskiu Pohuliankoje apžiūrėjo gvardiją.

Taryba M. K. Oginskį paskyrė šaulių dalinio vadu. Jam kunigaikštis paaukojo 118 tūkstančių auksinų, kurie panaudoti formuojant, apginkluojant ir apmokant 480 žmonių. Dar 100 tūkstančių auksinų M. K. Oginskis paaukojo K. Nagurskio raitininkų daliniui apginkluoti (su K. Nagurskiu mes dar susidursime kitokiomis aplinkybėmis, kitu laiku, kitoje valstybėje).

Po gegužės 14 d., Tarybai leidus, turėdamas pasus, kunigaikštis lydėjo žmoną į ramesnę vietą – Mykolo Kazimiero Oginskio Sedlcų dvarą, esantį prie Varšuvos. Netoli Gardino, Ščerbų pasienio punkte, muitininkas Hušča sulaikė ekipažus ir apkaltino Oginskį išdavyste bei bandymu pasprukti į Prūsiją.

Šį muitininką M. K. Oginskis buvo pašalinęs iš pareigų, kai 1786 m. kaip Lietuvos izdo komisaras tikrino pasienio postus nuo Palangos iki Bresto. Dabar tas pats Hušča nutarė suvesti sąskaitas su kunigaikščiu, nes, anot M. K. Oginskio, buvo „kerštingas ir grubus“. Nuo to laiko liaudyje paplito posakis „Šlėkta Hušča neišleidžia pas prūsus“ („Ślachcic Hušča da prusau nia pušča“).

M. K. Oginskis Gardine buvo net suimtas, tačiau greitai nepa-

grįsti kaltinimai buvo panaikinti, jis grįžo į Vilnių, kur Taryba oficialiai pareiškė savo pasitikėjimą juo, o žmona išvyko į Sedlcus.

BIRŽELIO MĖNUO

Jokūbas Jasinskis patvirtino M. K. Oginskio projektą, siūlantį partizaninį reidą į Minską, kurio tikslas buvo pasiekti M. K. Oginskio valdas Mogiliavo žemėse ir prijungti prie sukilėlių 12 tūkstančių valstiečių. Vilnių slapta paliko 300 Oginskio dalinio šaulių (jis buvo pavieto generolas-majoras) ir 200 majoro Korsako raitelių. Pirmasis miestas, kurį užgrobė dalinys, buvo Valažinas, vėliau jis įžengė į Ivenčių, kur nebuvo rusų kariuomenės.

Fragmentas iš Minsko gubernatoriaus, generolo-majoro Nepliujevo birželio 4 d. raporto kunigaikščiui Repninui: „Šio birželio 4-ąją Oginskio ir Sulistrovskio vadovaujami riaušinininkai, tarp kurių daug reguliarios kariuomenės karių, prisėlino miškais per mūsų valdų ribas ir užpuolė Ivenčiaus miestelį.“

Birželio 5 d. Ivenčiuje M. K. Oginskis perskaitė miestiečiams kreipimąsi į Minsko žemių gyventojus („Universalą“), kviesdamas palaikyti sukilimą. Po Kreipimusi buvo toks parašas: „Mykolas Oginskis, Lietuvos korpuso šefas, laisvosios kariuomenės vadas.“

Ivenčiaus rusų armijos sandėliuose sukilėliai rado daug amunicijos, gelumbės, taip pat įvairių kitų daiktų, tarp jų ir daug gaminių iš tauriųjų metalų. Sužinojęs, kad prie Minsko jau laukia stiprios prieš pajėgos, M. K. Oginskis įsakė paimti viską iš sandėlių, sukrauti į vežimus ir pasukti atgal, Bakštų link, susijungti su sukilėliais. Gurguolėje buvo 170 vežimų. Persikėlus per Berėzinos upę, ilga vežimų virtinė kartu su lydinčiu daliniu priartėjo prie Vyšniavo kaimo, kur jį užpuolė barono Levino Benigseno ir grafo Nikolajaus Zubovo, Platono Zubovo brolio, daliniai.

Fragmentas iš birželio 7 d. Nepliujevo raporto: „Šią akimirką gaunu iš generolo Benigseno žinią, kad [...] jis juos (Oginskio dalinį – aut. past.) pavijo Vyšniavo miestelyje, atėmė patranką, suėmė du karininkus ir iki 50 eilinių, 200 paguldėme vietoje, o tarp jų nužudytu laikomas ir pirmasis vadas (Oginskis – aut. past.).“

Iš barono L. Benigseno raporto grafui N. Zubovui: „Devintą valandą ryto atvykęs į Vyšniavo miestelį, nutariau nedelsdamas

1794 m. sukilėlių
antspaudas;
Jokūbo Jasinskio (1761–
1794) portretas.
Autorius nežinomas.

atakuoti [...]. Susirėmimas [...] užtruko iki pusės dvyliktos, priešas buvo visiškai sutriuškintas ir aš vijausi jį didžiai sumišusį [...] daugiau nei šešis varstus [...]. Priešas buvo priverstas mums palikti visą savo gurguolę iš daugiau nei du šimtus vežimų, kuriuose buvo sukrauta daug grobio iš Ivenčiaus.“

O štai kaip šis mūšis apibūdintas kitoje kovotojų pusėje buvusio liudininko – fragmentas iš M. K. Oginskio atsiminimų: „Po kurio laiko, kai nusileidome nuo Vyšniavo kalno, sustabdžiau gurguolę ir nagrinėjau žemėlapi, ieškodamas kelio [...]. Kaip tik tuo metu gausus kazokų būrys, lydimas Nikolajaus Zubovo pulko, [...] netikėtai mus puolė [...]. Kadangi buvau neatsargus, tai mano skrybėlę pervėrė kelios kulkos ir, be abejojimo, būčiau žuvęs, jei vienas karininkas, pavarde Pavlovičius, nebūtų pastvėręs mano žirgo pavadžių ir privertęs mane trauktis. Praradau viską, ką gabenau iš Ivenčiaus, taip pat savo kasą, kurioje buvo apie septyni tūkstančiai aukso dukatų, daug brangenybių, ir visus dokumentus. Žuvo dvylika kavaleristų, apie dvidešimt savanorių, dvidešimt penki šauliai ir visi mano tarnai. [...] Pavyko prikaltinti apie šimtą penkiasdešimt vyrų [...], šauliai pasi-

traukė į mišką, o prieš kavalerija vėl puolė mūsų sparnus, ketindama apsupti ir neleisti atsitraukti. [...] Keletą valandų mus vargino gausūs Cicianovo korpuso patrulių būriai. Pagaliau, jau beveik sutemus, pasiekėme mūsų kariuomenės Krėvoje avangardą.“

Pralaimėjęs šį mūšį su L. Benigsenu, M. K. Oginskis po kelių metų prieš jį laimės romantiškojo fronto dvikovoje.

Birželio 8 d. M. K. Oginskis jau buvo pagrindiniame štabe Ašmenoje, kur, kaip jis rašo savo atsiminimuose, „Generolas Jasinskis ir narsūs jo kariuomenės karininkai [...] sutiko labai džiūgaudami. Prikaišiojo man už nutrūktgalviškumą ir guodė dėl patirtų nesėkmių. Po dienos čia atvyko ir išgyvenę dalinio kariai.“

Birželio 27 d. Vilniuje kunigaikštis gavo naujojo sukilėlių vado – generolo M. Velhorskio užduotį išvykti kaip patikimas pasiuntinys į Varšuvą pas T. Kosciušką.

Birželio 29 d. atvyko prie Varšuvos, kur susitiko su T. Kosciuška. „Penktą valandą ryto mane įvedė į jo palapinę. Čia jis ilsėjosi ant šiaudų kuokšto...“ Perskaitęs Velhorskio laiškus bei M. K. Oginskio ir J. Jasinskio raportus apie partizaninį reidą, T. Kosciuška „paspaudė man ranką ir padėjo, kad rodau tautiečiams pavyzdį – ėmiausi pavojingos, niekada neišbandytos profesijos...“ Be kitų dalykų, T. Kosciuška pagyrė naująjį M. K. Oginskio projektą – Dinaburgo¹ reidą, kuris nukreiptų aplink Vilnių besitelkiančią reguliariąją rusų kariuomenę.

LIEPOS MĖNUO

Liepos 19 d. M. K. Oginskis su savo šaulių daliniu ir kitais sukilėliais aktyviai gynė Vilnių nuo rusų šturmo.

RUGPJŪČIO MĖNUO

Rugpjūčio 1 d. prasidėjo antrasis Dineburgo reidas pro Nemėnčinę, Švenčionis ir Dusetas. Dalinį sudarė tūkstantis kavaleristų ir apie pusantro tūkstančio pėstininkų. Tačiau pusė raitelių jojo blogais žirgais, tik 300 pėstininkų turėjo šautuvus, o likusieji buvo apsiginklavę tik ietimis. Dalinys papildomai dar turėjo dvi mažas patrankas. Norėdamas, kad apie reidą priešas

¹ Daugpilio.

Tadas Kosciuska 1794 m. su sukilėlio uniforma. Portreto autorius nežinomas

nežinotų, M. K. Oginskis paliko beveik visą dalinį Dusetose (Breslaujos žemės), o pats su trimis šimtais kavaleristų patraukė link Dauguvos – prie Dinaburgo. Tačiau čia sukilėlių jau laukė – rinkosi rusų kariuomenė. Po kurio laiko, taip ir nepersikėlęs per upę, dalinys grįžo į Dusetas. Tiesa, 30 savanorių vis dėlto įsibrovė į miestą ir netyčia jį padegė.

Rugpjūčio 11 d. T. Kosciuska išsiuntė M. K. Oginskiui laišką, kuriame rašė: „Pilieti! Gavau jūsų pranešimą nuo Dauguvos krantų. Džiaugiuosi, kad įstengėte išpildyti mano ketinimus ir mūsų lūkesčiai išsipildė...“

Pro Zarasus ir Ilūkstę pasitraukę į Dusetas, sukilėliai sužinojo, kad rusai užpuolė ir užėmė Vilnių. Rugpjūčio 12 d. Vilniuje sukilėliai buvo sutriuškinti, o jų kariuomenės likučiai atsitraukė prie Kauno. Dusetose M. K. Oginskis Morikoniiui perdavė savo dalinį ir nutarė per Kauną vykti į Varšuvą pas T. Kosciuską: „Generolą Chlevinskį¹ su kariuomene radau Jonavoje, už trijų lėjų nuo Kauno. Pasakiau jam, kad nutariau vykti pas T. Kos-

¹ Trečiasis sukilimo vadas.

ciušką ir palieku Nemuno krantus; juos vėl pamačiau tik po aštuonerių metų, grįžęs iš emigracijos, ir po įvykių, kurių, nors ir turėjau blogą nuojautą, niekada negalėjau įsivaizduoti.“

Taip, netoli Uogintų (jo tolimo giminaičio Dmitrijaus Hlušonako rezidencijos) baigėsi sukilėlio, Vilniaus Aukščiausiosios Tarybos nario ir laisvosios kariuomenės vado Mykolo Kleopo Oginskio kelias.

Rugpjūčio 18 d. M. K. Oginskis Varšuvoje gavo T. Kosciuškos leidimą vykti į savo dvarą Sokolove. Tą pačią dieną iš Nemirovo (Ukraina) į Baltarusiją su savo kariuomene išvyko generolas Suvorovas, kuris, nugalėjęs sukilėlius prie Krupčicų (šalia Kobrino), o rugsėjį – prie Bresto, mėnesį laukė įsakymo žygiuoti į Varšuvą.

SPALIO MĖNUO

Spalio 10 d. T. Kosciūška buvo sužeistas mūšyje prie Macejovicų ir pakliuvo į nelaisvę. M. K. Oginskis Sokolove gavo žinią apie T. Kosciuškos suėmimą ir, sužinojęs, kad Sokolovo link žygiuoja 500 kazokų būrys, grįžo į Varšuvą. Sukilimo vadu išrinktas Tomas Vavžeckis leido M. K. Oginskiui išvykti į generolo Henriko Dombrovskio dalinį.

LAPKRIČIO MĖNUO

Lapkričio 4 d. Suvorovo kariuomenė šturavo Varšuvos priemiestį Pragą. Suvorovo raporte nurodoma, kad buvo nužudyta 13 340 gynėjų, 3 000 paskendo Vyslos upėje, 12 860 paimta į nelaisvę. Po kelių dienų Varšuva kapituliavo. Už sukilėlių nugalėjimą generolas feldmaršalas Suvorovas iš imperatorienės Jekaterinos II gavo žemių Baltarusijoje (tarp jų – Kobriną ir Kobrino apskritį) bei daugiau kaip 25 tūkstančius baudžiauninkų.

M. K. Oginskis kartu su H. Dombrovskio dalinio karininkais prasmuko į Vakarų, pasinaudodamas pasu, išduotu Michailovskio vardu, ir paliko valstybę, kuriai nebebuvo lemta egzistuoti. Austrija ir Prūsija netrukus pasidalijo lenkų žemes ir dalį ukrainiečių bei lietuvių žemių, o Rusija prisijungė visą Baltarusiją ir didelę dalį Lietuvos bei Ukrainos. Karalius Augustas buvo įkalintas.

Kunigaikščio M. K. Oginskio gyvenime prasidėjo 7 metų lai-